

Motivi braće Zrinski za pristupanje uroti

Filip Ambruš

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Autor u ovom radu ne bavi se urotom već eventualnim motivima braće Zrinski za pristupanje uroti. Građa za proučavanje urote objavljuje se od 19. stoljeća, no većina radova se oslanja samo na politički aspekt urote. Nikola VII. i Petar IV. Zrinski su bili pripadnici jedne od najmoćnijih obitelji Ugarskoga Kraljevstva, a Kraljevine Hrvatske i Slavonije najmoćniji. Motive urote treba tražiti prije svega u ekonomskom aspektu, budući da su Zrinski sa svojim povezanim imanjima od Međimurja do Jadranskoga mora predstavljali izravnu konkurenciju kralju zbog preusmjerenja trgovaca na njihova imanja. Snažan ekonomski položaj je temelj za vojno-politički motiv urote.

Ključne riječi: braća Zrinski, Habsburgovci, elementi urote.

1. UVODNE NAPOMENE

U dosadašnjoj europskoj historiografiji, urota ugarskih i hrvatskih⁴¹⁴ magnata (u hrvatskoj historiografiji poznatija kao *urota zrinsko-frankopanska*) bila je zanimljiva, pa i bitna tema za istraživanje i pisanje radova brojnih povjesničara, političara, pisaca i pjesnika. Prilikom prvih istraživanja je kritičko pristupanje obradi i tumačenju urote bilo otežano, i to zbog nedostatka povijesnih izvora (tek se od 19. stoljeća pa nadalje počinje izdavati obilatija arhivska građa vezana uz urotu zrinsko-frankopansku), a kasnije (od 60-ih godina 19. stoljeća do 1918.) se zatamnjuje zbog političkih okolnosti u kojima je urota prikazivana kao jedan od glavnih simbola otpora protiv strane, habsburške vlasti.⁴¹⁵

Glede pisanja na tu temu prvi je obrađuju u 19. stoljeću njemački povjesničari Johann Christian von Engel⁴¹⁶ i Johann Mailát⁴¹⁷ te hrvatski povjesničar Radoslav Lopašić, koji je zaslužan za izdavanje novovjekovne građe iz arhiva u Beču i Grazu⁴¹⁸, a potom se Šime Ljubić u *Pregledu hrvatske poviesti*⁴¹⁹ osvrnuo na urotu i prvi objavio podatke arhiva u

⁴¹⁴ Obitelj Zrinski vuče podrijetlo od grane Šubića Bribirskih. Ludovik I Anžuvina predaje 1347. Grguru II. (skrbnik malodobnog Jurja III.) utvrdu Zrin (na Zrinskoj gori u tadašnjoj Slavoniji) u zamjenu za Ostrovicu, te se ta loza naziva Šubići-Zrinski, kasnije samo Zrinski. Nakon sloma moći i pada Pavla Šubića, kao najmoćnijeg pripadnika obitelji, obitelj se oporavlja se krajem 15. i početkom 16. stoljeća. Vidi više u: Neven Budak i Tomislav Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka* (Zagreb: Školska knjiga, 2006), 191; *Hrvatska enciklopedija*, sv. 2; Krešimir Regan, „Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski,“ u: *Povijest obitelji Zrinski*, ur. Jelena Hekman (Zagreb: Matica hrvatska, 2007), 137 (Dalje: *Plemićki gradovi*).

⁴¹⁵ Jaroslav Šidak, „Urota zrinsko-frankopanska kao historiografski problem,“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* Vol.2 No.1 (1972), 6.

⁴¹⁶ Johann Christian Engel, *Geschichte des ungrischen Reichs V* (Wien, 1814).

⁴¹⁷ Johann Graf Mailát, *GeschichtedesösterreichischenKaiserstaates IX* (Hamburg, 1848)

⁴¹⁸ Radoslav Lopašić, „Petar grof Zrinji i Franje Grof Frankopan,“ *Leptir. Zabavnik za godinu 1861* (1861.), 113-170.

⁴¹⁹ Šime Ljubić, *Pregled hrvatske poviest* (Rieka: E. Mohović, 1864), 266-277.

Veneciji. Ivan Kukuljević Sakcinski⁴²⁰ donosi nekoliko neobjavljenih dokumenata na tu temu, a 1873. Franjo Rački izdaje *Izprave*⁴²¹ u kojima je donio obilnu njemu tada dostupnu građu. Početak 20. stoljeća označio je daljni iskorak. Tako je 1908. izdan zbornik *Posljednji Zrinski i Frankopani*⁴²² u kojem je povjesničar dr. sc. Ferdo Šišić dao iscrpan prikaz urote. Tri godine potom Šišićev članak je upotrijebio ruski povjesničar Lukjanenko⁴²³ koji je koristio Šišića kao osnovu za svoje trotomno djelo o političkoj i književnoj djelatnosti braće Zrinski i Frana Krsta Frankopana, ali uz brojne dopune, izmjene i ispravke. Svoj doprinos toj tematici dala je 60-ih godina toga stoljeća i mediavistica dr. sc. Nada Klaić, usmjerivši se prema historijskom značenju zrinsko-frankopanske urote.⁴²⁴ I historiografija 21. stoljeća također ima velik broj povjesničara koji se bave tom tematikom.⁴²⁵

Navedenim autorima i njihovim djelima tematika *urote* nije u potpunosti istražena i opisana pogotovo zato jer su se gotovo svi ti povjesničari bavili tzv. *političkom* povješću, tj. političkim aspektom urote. Ono što do današnjih dana nedostaje toj tematici je jedna sustavno obrađena monografija koja bi obuhvatila gotovo sve aspekte urote (politički, društveni, ekonomski, vjerski, vojni ...), kao i poimanja urote u istraživanjima npr. mađarskih i europskih historiografija. Ovaj rad je samo jedan od priloga u kojem se prate ekonomski, vojno-politički, i vjerski motivi braće Zrinski za pristupanje ili, kako neki povjesničari navode, stvaranje urote.

⁴²⁰ Ivan Kukuljević Sakcinski, „Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, živivši u prvoj polovini XVII. vieka,“ *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 8 (1865) ?; isti, 9 (1868), 167.

⁴²¹ Franjo Rački, *Izprave o uroti bana P. Zrinskoga i kneza Fr. Frankopana* (Zagreb: JAZU, 1873).

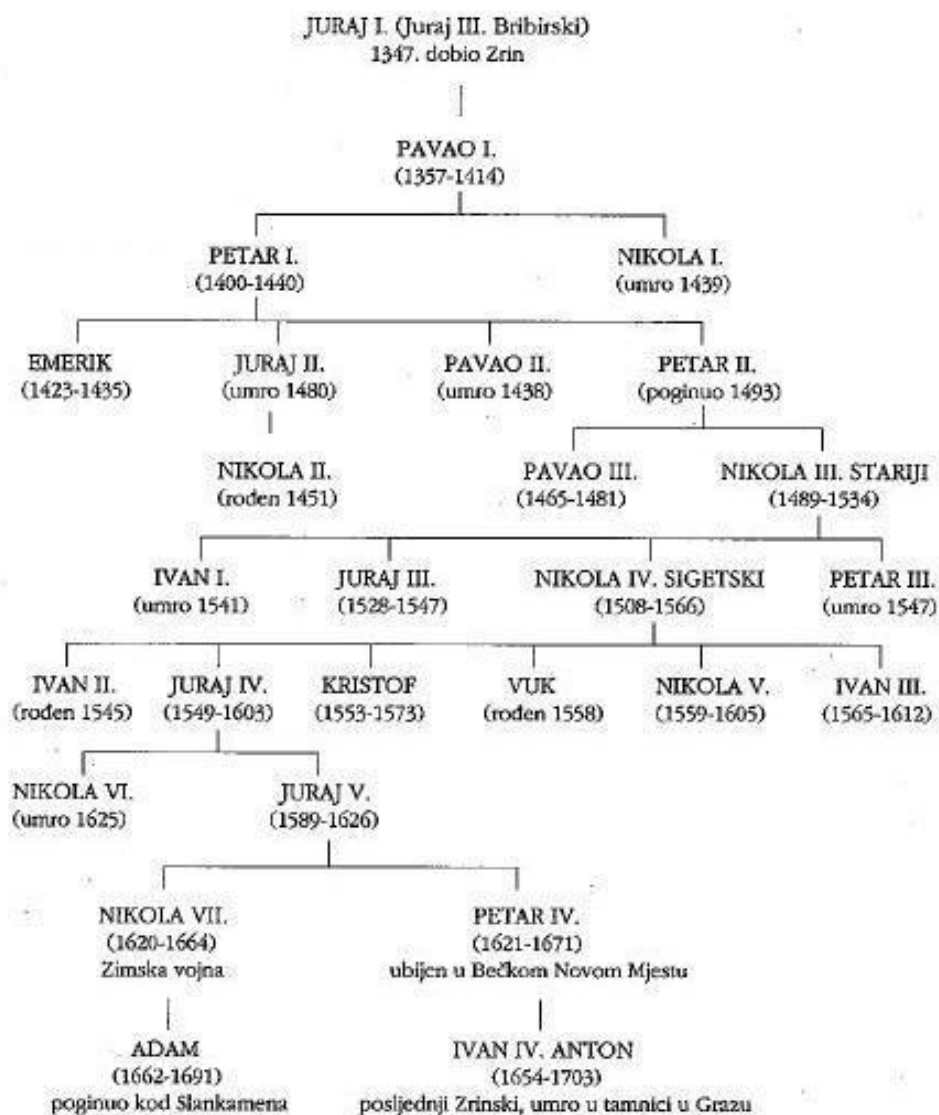
⁴²² Ferdo Šišić, *Posljednji Zrinski i Frankopani* (Zagreb: [Matica hrvatska], 1908).

⁴²³ A. M. Lukjanenko, *Političeskaja i literaturnaja dejatel'nost' bratev Zrinskih i Franca Frankopana*, Tom 1-3 (Kijev, 1911).

⁴²⁴ Nada Klaić, „O historijskom značenju zrinsko-frankopanske urote,“ *Historijski pregled* 4 (1958), 115-126.; Ista, „Urota Zrinsko-Frankopanska,“ *Izvori za hrvatsku povijest* III (Zagreb: Školska knjiga, 1959).

⁴²⁵ Vidi bibliografiju ovog članka.

RODOSLOVLJE OBITELJI ZRINSKI

Slika 1. Rodoslovlje obitelji Zrinski

2. MOTIVI UROTE

2.1. Ekonomski motivi

Prekomorskim otkrićima i pojačanim priljevom plemenitih metala u Europu pa tako i u zemlje Habsburške Monarhije, te znatno povećanom potražnjom za poljoprivrednim proizvodima, plemstvo se nastojalo više uključiti u trgovinu (iako je plemićki kodeks zabranjivao plemstvu bavljenje trgovinom). Pri tome je ugarsko⁴²⁶ (time i hrvatsko) plemstvo bilo izuzeto od plaćanja državnih poreza. Oni su kraljevske i zemaljske poreze⁴²⁷ skupljali od svojih podanika, odnosno sa selišne zemlje, a alodijalna zemlja i dobit nisu bili oporezivani javnim podavanjima osim obvezom osiguranja tj. uzdržavanja vojske. Te plemićke povlastice su uključivale i oslobođenje od putarina i mostarina te oslobođenje od plaćanja carina na sve proizvode koji su se odnosili na plemićke osobne potrebe, što je uglavnom ilegalno iskorištavano za trgovinu na veliko.⁴²⁸

Posjedi obitelji Zrinski u 16. stoljeću protežu se od Jadranskoga mora do Međimurja te je njihova moć koncentrirana upravo na hrvatskom prostoru (ipak treba naglasiti da je Međimurje upravno spadalo pod Zadarsku županiju, iako je nadležnost nad njim imao zagrebački biskup).⁴²⁹ Do toga položaja su se uzdigli krajem 15. i tijekom 16. stoljeća kada stječu imanja vranskoga priorata (Božjakovina, Čakovec, Pakrac), Medvedgrad, Rakovec i Vrbovec te frankopanske posjede u Pokuplju, Gorskom kotaru i Primorju.⁴³⁰ Podjelom koju su braća Nikola i Petar 1638. načelno, a 1649. pravno podijelila posjede te podjelom koju su napravili komorski službenici nakon zaplijene možemo zaključiti da su njihova imanja podjeljena na Međimurje (Međimursko vlastelinstvo), Hrvatsko (Ozaljsko vlastelinstvo) i Primorsko dobro (Vinodolsko vlastelinstvo).⁴³¹

⁴²⁶ U ovom radu pojam *Ugarska*, *Ugarsko Kraljevstvo* i *ugarsko plemstvo* se koristi kada se ukazuje na širi regionalni i europski kontekst Kraljevina Hrvatske i Slavonije i njihova plemstva. Kraljevina Hrvatska se nalazi u uniji s Ugarskom (personalnom i realnom), no u širim kontekstima (kao što su regionalna i međunarodna trgovina te regionalne i europske vojno-političke konotacije) nedvojbeno Kraljevinu Hrvatsku treba gledati kroz kontekst Ugarskog Kraljevstva kao veće cjeline.

⁴²⁷ Kraljevski porez (*dica regia*) je izvanredni porez za namirenje hitnih državnih potreba te granične i vojne potrebe. Zemaljski porez (*pecuniae fumales*) je izvanredan porez kojeg od početka 16. stoljeća raspisuje ga Hrvatski sabor za potrebe zemaljskih organa vlasti (putni troškovi poslanika na Ugarski sabor i kraljevski dvor). Vidi više u: Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća* (Zagreb: Odjel za hrvatsku povijest. Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu. 1980), 151-157; Josip Adamček i Ivan Kampuš, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću* (Zagreb: Institut za hrvatsku povijest, Sveučilište u Zagrebu, 1976).

⁴²⁸ Te povlastice ugarsko plemstvo vuče od Zlatne bule Andrije II (1222.). Vidi bilješku 24; Adamček, *Agrarni odnosi*, 307-308.

⁴²⁹ Vidi prilog 2.

⁴³⁰ Pounjska imanja su posjedovali kao nasljednici Šubića-Bribirskih, Čakovec (i veći dio Međimurja) su dobili kraljevskom darovnicom za zasluge u ratovanju protiv Osmanlija, ženidbenim vezama s Kurjakovićima su dobili Medvedgrad, Rakovec i Vrbovec, dok su frankopanska imanja dobili nasljednim ugovorom. Vidi više u: Neven Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranom novom vijeku* (Zagreb: Leykam International, 2007), 127 (Dalje: *Hrvatska*); Krešimir Regan, *Plemićki gradovi*, 137; Miroslav Kurelac i Zoran Ladić, „Hrvatske zemlje početkom 17. stoljeća,“ u: *Povijest Hrvata: Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata*, ur. Mirko Valentić (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 129 (Dalje: *Hrvatske zemlje*); Hrvoje Petrić, „Prilog poznavanju gradskih naselja (trgovišta) na posjedima Zrinskih. Primjer Međimurskog vlastelinstva,“ u: *Povijest obitelji Zrinski*, ur. Jelena Hekman (Zagreb: Matica hrvatska, 2007), 220-221 (Dalje: *Prilog*).

⁴³¹ Nataša Štefanec, *Braća*, 388-389; Josip Adamček, „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću,“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* Vol. 2 No. 1, (1972), 29.

Zbog osmanske opasnosti tijekom 16. stoljeća, međunarodna trgovina se odvijala pretežito ljubljanskom cestom, no smanjenjem te opasnosti tijekom 17. stoljeća, trgovina se sve više prebacuje na suhozemne prometnice posjeda Zrinskih. Bitan razlog tomu je *međunarodna carina* koju su trgovci morali platiti dolaskom na teritorij Carstva⁴³², dok su preko povezanih imanja Zrinskih, imali relativno pogodan prolaz prema Jadranu (i dalje prema talijanskim zemljama i zapadu). Najveći dio izvoza tadašnjega Ugarskog Kraljevstva je činila krupna stoka (sredinom stoljeća je dobit od takve trgovine iznosila 150.000 forinti godišnje). U 17. stoljeću, upravo zbog povećane trgovine, Zrinski podižu i podupiru razvoj luka na Jadranu tj. Selca, Crikvenice, Kraljevice te Bakra i Bakarca. Zrinski su imali dobre odnose s Venecijom⁴³³, što potvrđuje traženje Petra (IV.) od Venecije da im se prizna mletačko plemstvo koje je obitelj imala još od vremena Pavla Šubića, što je Venecija i priznala.⁴³⁴ Preusmjeravanjem toka trgovine na posjede Zrinskih, kralj je direktno gubio (znatne) prihode od tridesetničkih ureda zaduženih za carine te su kao takvi (Zrinski) bili izravni konkurenti Habsburgovcima. Tako hrvatsko-ugarski kralj Ferdinand II. izdaje naredbu kojom zabranjuje trgovanje trgovcima iz Carstva na posjedima Zrinskih. No, usprkos toj zabrani, zbog nižih carina na tim posjedima, trgovci su i dalje trgovali, ali od tada krijumčarili robu prema Jadranu, čemu je i pogodovalo smanjivanje javnih daća (u lukama Zrinskih) i privlačenje mletačkih trgovaca u Bakar. Iako je odgovor riječkih (najvažnija luka Habsburgovaca je bila Rijeka) carinika bio zapljena (krijumčarene) robe iz Bakra, ta je zabrana povučena 1635. godine, kada je kralju bila potrebna vojna snaga Zrinskih u Tridesetogodišnjem ratu. Potpisivanjem Vestfalskoga mira, odredba je vraćena na snagu, no 70-ih godina 17. stoljeća, Petar (IV.) Zrinski ipak dobija pravo slobodnoga trgovanja prekomorskom robom bez carskih nameta na području Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva.⁴³⁵ Zrinski su uvozili tri vrste robe: tekstil, kolonijalnu i prekomorsku robu te *primorska marha*. Tekstil se nabavljao od mletačkih trgovaca ali i iz Trsta. Od kolonijalne i prekomorske robe, najveći udio su imali razni začini i agrumi, dok su *primorsku marhu* većinom sačinjavale ribe iz Primorja od kojih se dio zadržavao za osobne potrebe, a dio se preprodavao dalje. Izvoz su činili poljoprivredni proizvodi, stoka, drvo, željezo (nakon otvaranja rudnika u Čabru, 1651. godine).⁴³⁶ Trgovinom, rudnikom te приходima s imanja, Zrinski su imali ekonomsku osnovicu koja im je omogućavala život u rangu magnata, uzdržavanje respektabilne vojske i veliki utjecaj u Ugarskom Kraljevstvu.

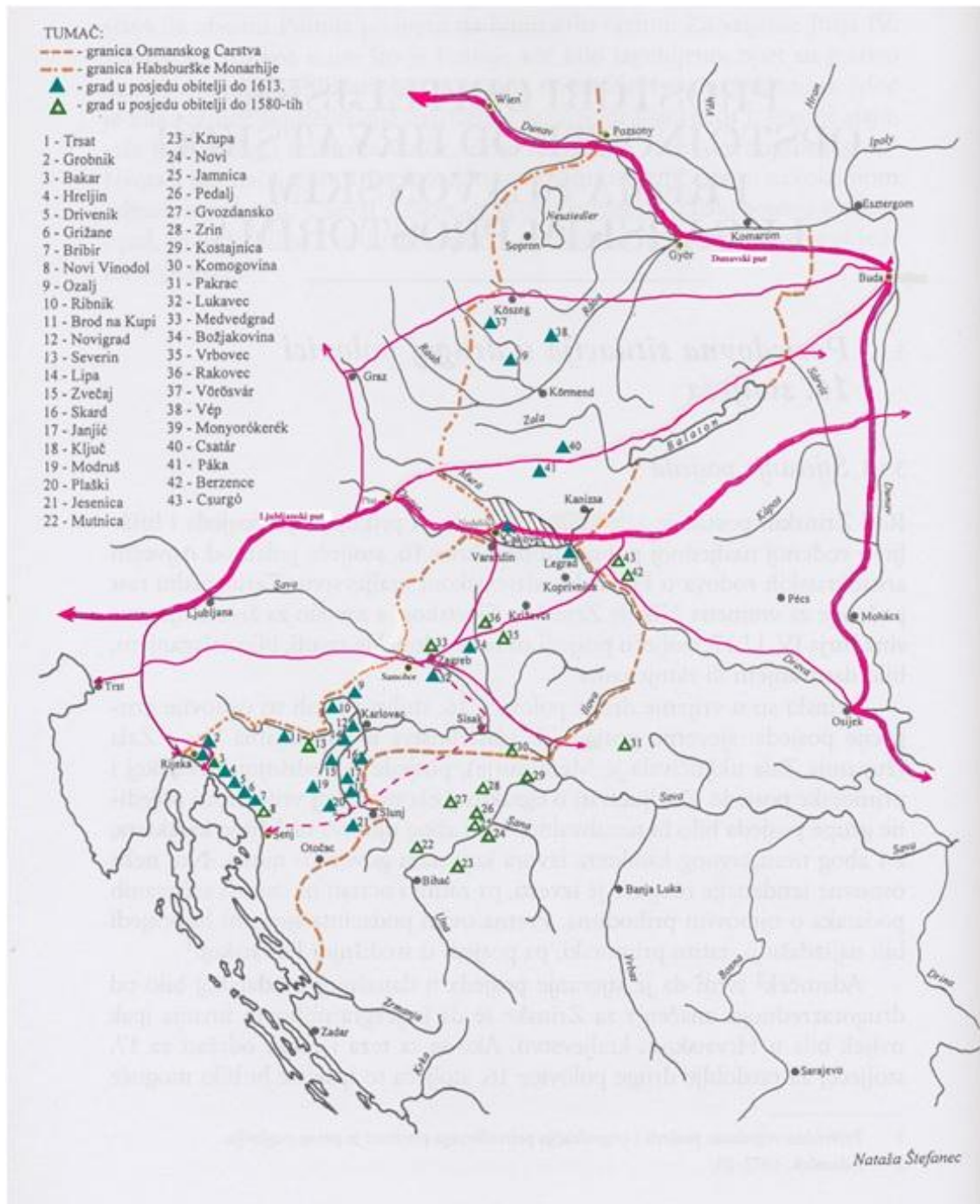
⁴³² U ovom radu pod pojmom *Carstvo* se podrazumijeva Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti čija je granica tekla otprilike današnjom granicom Slovenije i Hrvatske.

⁴³³ Za vrijeme Kandijskog rata (1654.-1669.) Petar Zrinski je ratovao na strani Republike, usprkos prigovorima bečkog dvora, i ostvario par pobjeda na Jadranu, zbog čega je bio oduševljeno dočekan u dalmatinskim komunama, u Dubrovniku i bokeljskom gradu Perastu. Vidi više u: Miroslav Kurelac i Zoran Ladić, *Hrvatske zemlje*, 133.

⁴³⁴ Nataša Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva: povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu* (Zagreb: Barbat, 2001), 14., bilješka 4.

⁴³⁵ U Zagrebu su tada Zrinski prodavali sicilijansku sol. Vidi više u: Miroslav Kurelac i Zoran Ladić, *Hrvatske zemlje*, 128; Nataša Štefanec, *Braća*, 390.

⁴³⁶ Prema pismima Nikole Zrinskog Sigetskog se da zaključiti da Zrinski snabdijevali ribama tadašnjeg ugarskog palatina Tomu Nadasdyja. Vidi više u: Adamček, „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću,“ 37-38.

Slika 2. Gradovi obitelji Zrinski

2.2. Vojno-politički motivi

Od razvijenoga srednjeg vijeka plemstvo je kao privilegirani sloj imalo određene povlastice (pravo na posjedovanje zemlje, sudjelovanje u upravi, nošenje oružja, posebne sudske procese etc.) iz kojih su proizlazile i određene obaveze prema kralju (senioru). Jedna od najvažnijih obveza bilo je osobno vojno sudjelovanje i financiranje kraljevskih vojnih trupa.⁴³⁷ Uz obitelji Wesselény, Nadasdy, Batthyány, Báthori, Erdödy i Rákóczi (u Erdelju), obitelj Zrinski⁴³⁸ je bila jedna od najvećih magnatskih obitelji Ugarskoga Kraljevstva.⁴³⁹ Kraljevo upravljanje Hrvatsko-Ugarskim Kraljevstvom se zasnivalo na upravnoj infrastrukturi uređenoj dolaskom Kraljevstva pod habsburšku vlast. Ferdinand I. je osnovao razne urede, među kojima su najvažniji bili Tajno vijeće (*Geheimrat*) kao najviše savjetodavno tijelo, Dvorsko vijeće (*Hofrat*) kao najviši carski sud te Dvorska kancelarija (*Hofkanzlei*) i Dvorska komora (*Hofkammer*).⁴⁴⁰ Važno je naglasiti da su Habsburgovci vladali mnogim zemljama pa i samim Carstvom, a ne samo Hrvatsko-Ugarskim Kraljevstvom te je njihova politika upravo bila određena mnogim vanjskim čimbenicima, posebice odnosima s vječnim neprijateljem, Francuskom.

Nakon pirove bitke kod Mohača 27. kolovoza 1526., velik dio područja Kraljevine Hrvatske i Slavonije našao se na udaru vojske Osmanlija predvođene sultanom Sulejmanom Veličanstvenim⁴⁴¹, pa tijekom 16. stoljeća, područje Hrvatske pod vlašću Habsburgovaca više se nego prepolovilo te je Hrvatska svedena na tzv. *ostatke ostataka nekad slavnoga Kraljevstva*. Budući da hrvatski velikaši nisu mogli sami braniti svoje posjede postupno su ih prepuštali obrani hrvatsko-ugarskoga kralja Ferdinanda I. te već tada počinje stvaranje Vojne krajine, sustava utvrda i promatračnica, posebice uz rijeku Savu, na samoj granici s Osmanskim Carstvom. Tako je među prvima Nikola IV. Zrinski 1524. ustupio Ferdinandu Novigrad i Dobru Njivu na Uni, uz uvjet da Ferdinand u njih smjesti vojničku posadu. Kralj se brinuo za utvrde, obnavljao ih i stacionirao svoju vojsku unutar njih. Kao vjerni feudalni vazali Zrinski su u potonjim godinama sudjelovali u kraljevoj vojsci u obrani Hrvatsko-Ugarskoga Kraljevstva te ratovali i na europskim bojištima, primjerice u Tridesetogodišnjem ratu (1618.-1648.) kao lako konjaništvo, gdje je na čelu hrvatske vojne postrojbe bio Juraj V. Zrinski (1622.-1626.), te Nikola VII. (1620.-1664.) i Petar IV. Zrinski (1621.-1671.).⁴⁴² Usprkos kraljevim naporima, obrana kraljevstva se ipak zasnivala uvelike na magnatskim

⁴³⁷ Nataša Štefanec, *Država ili ne : ustroj Vojne krajine 1578. godine i hrvatsko-slavonski staleži u regionalnoj obrani i politici* (Zagreb: Srednja Europa, 2011), 58-60 (Dalje: *Država*); Zrinski su spadali u staro (donacionalno) plemstvo koje je temeljilo svoj nobilitet na posjedu, tj. bili su plemići još od srednjeg vijeka i svoja prava i obveze temelje na zemlji za koju su dužni (uz ostalo) obavljati vojnu službu, dok se u ranom novom vijeku pojavljuju armalisti, tj. plemići koje su dobili status plemstva ispravom za neke zasluge ili vjernost vladaru.

⁴³⁸ Obitelj Zrinski vuče podrijetlo od grane Šubića Bribirskih. Ludovik I Anžuvinač predaje 1347. Grguru II. (skrbnik malodobnog Jurja III.) utvrdu Zrin (na Zrinskoj gori u Slavoniji) u zamjenu za Ostrovicu, te se ta loza naziva Šubići-Zrinski, kasnije samo Zrinski. Vidi više u: Neven Budak i Tomislav Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka* (Zagreb: Školska knjiga, 2006), 191; *Hrvatska enciklopedija*, sv. 2; Krešimir Regan, „Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski,“ u: *Povijest obitelji Zrinski*, ur. Jelena Hekman (Zagreb: Matica hrvatska, 2007), 137 (Dalje: *Plemićki gradovi*).

⁴³⁹ Géza Pálffy, *Povijest Mađarske: Ugarska na granici dvaju imperija (1526-1711.)* (Samobor: Meridijani, 2010), 172; László Kontler, *Povijest Mađarske: Tisuću godina u Srednjoj Europi* (Zagreb: Srednja Europa, 2007), 151-184 (Dalje: *Povijest Mađarske*); Péter Hanák, ur., *Povijest Mađarske* (Zagreb: Barbat, 1995), 77-80; Nataša Štefanec, *Država*, 74.

⁴⁴⁰ Vidi više u: Nataša Štefanec, *Država*, 84-86.

⁴⁴¹ Tako 1522. pada Knin i Skradin, 1523. Ostrovica, 1527. Obrovac, 1537. Požega i Klis, 1541. Budim, 1565. Krupa, 1592. Bihać. Vidi više u: Branislav Đurđev, Bogo Grafenauer i Jorjo Tadić, ur., *Historija naroda Jugoslavije* (Zagreb: Školska knjiga, 1959), 205, 403; Neven Budak, *Hrvatska*, 18.

⁴⁴² Kurelac i Ladić, *Hrvatske zemlje*, 26-27.

obiteljima, među prvima i Zrinscima. Posjedujući do prvih desetljeća 16. stoljeća najveća dobra u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, oni su i *de facto* vladali njime obnašajući dužnost hrvatskoga bana,⁴⁴³ ubirali poreze i crkvenu desetinu.

O političkom i vojnom značenju hrvatskih plemića, pa tako i Zrinskih, najbolje pokazuju aktivnosti kneza Nikole Zrinskoga pri izboru Ferdinanda I. za hrvatsko-ugarskoga kralja na saboru u Cetingradu 1527., te njegova sina Nikole, hrvatskoga bana koji je sudjelovao u kraljevoj vojsci u brojnim vojnim akcijama koje su imale cilj, obraniti Habsburšku Monarhiju, tj. Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo od daljnjih prodora Osmanlija. Doduše, prve godine njegova banovanja (od 1542.-1557) obilježene su novim teritorijalnim gubitkom u Slavoniji. Već 1543. Osmanlije osvajaju Valpovo, Orahovicu, Bijele stijene i 1544. Kraljevu Veliku. Gotovo istodobno osmanlijska vojska je pobijedila Nikolinu kod Konjščine u Hrvatskom zagorju. No slijedila je pobjednička bitka kod Varaždina 1552. kada je Nikola pobijedio jedan osmanski odred. Godine 1561. preuzeo je dužnost kapetana u Sigetu, a uskoro i dužnost glavnoga kapetana u Ugarskoj s desne strane Dunava. Poginuo je zajedno s većinom svojih vojnika pod zidinama Sigeta 1566. u bitci s golemom turskom vojskom koja je u sigetskoj opsadi izgubila i udarnu snagu i vrijeme te su Osmanlije tada odustali od pohoda na Beč i vratili se u Carigrad.⁴⁴⁴

U potonjem stoljeću su značajni Nikola VII. Zrinski (1620.) i njegov brat Petar (1621.). Hrvatski ban Nikola je 1660. na ušću Mure u Dravu, nedaleko od Legrada, izgradio tvrđavu Novi Zrin, koja je bila važna strateška točka (prepreka) daljnjem osmanskom napredovanju prema austrijskim zemljama i slovenskim pokrajinama. Na početku Erdeljskoga rata (1663. – 1664.) protiv Osmanlija na hrvatskom području su uglavnom sa svojom vojskom ratovala braća Zrinski. Tako je u tzv. *Zimskoj vojni* Nikola u siječnju 1664. prodro s vojskom duboko u osmanski teritorij sve do Osijeka, pri tome spalio više osmanskih uporišta, uključujući Pečuh, a potom i dio glasovitoga Sulejmanovog mosta kod Osijeka preko Drave i baranjskih močvara, što je, makar na kratko, usporilo napredovanje Osmanlija u Erdeljskom ratu. Nikolini uspjeh proširo se Europom te je odlikovan mnogim počastima. Tako mu je španjolski kralj Filip IV. dodijelio red *viteza zlatnog runa*, a francuski kralj Luj XIV. (*kralj Sunce*) poslao mu je na dar 10.000 talira i imenovao ga francuskim parom (titula kraljeva vazala) te je u narodu prozvan novim *Skenderbegom*.⁴⁴⁵ Par mjeseci potom veliki vezir Ahmed Köprili protuofanzivom je napao Novi Zrin te ga u lipnju te godine osvojio i razorio. Do toga je došlo jer unatoč banovom zahtijevanju zapovjednik carske vojske Raimond Montecuccoli nije htio za njenu obranu poslati svoje snage jer je smatrao da je utvrda nevažna. U kolovozu 1664. bečki je dvor u mađarskom gradiću Vasváru sklopio „sramni mir“ s Osmanlijama na temelju status *quo ante*, iako je vojna inicijativa bila na strani Habsburgovaca. U studenom te godine je Nikola poginuo u lovu. U tom razdoblju ugled Zrinskih bio je golem, i to u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, u suradnji s knezovima Carstva, posebice Rajnskim savezom (poznato je da se izborni knez Mainza, Johann Filip zalagao za pomoć Zrinskom),⁴⁴⁶ u Veneciji, jer su Nikola i Petar ratovali na mletačkoj strani u Kandijskom ratu⁴⁴⁷, a i vazalstvo i politički savez s francuskim kraljem Lujom XIV. nisu bili zanemarivi. Njihovo vojno i političko jačanje nije odgovaralo bečkom dvoru, tj. Habsburgovcima, posebice i zato jer je Petar, u želji nastavka

⁴⁴³ Nikola Zrinski bio je hrvatski ban od godine 1647. do 1664., Petar Zrinski je 1665. imenovan hrvatskim banom, ali je uveden u dužnost 1668.

⁴⁴⁴ Ivo Goldstein, *Povijest: 21: Hrvatska povijest* (Zagreb: Europapress holding, 2008), 165, 168-171.

⁴⁴⁵ Goldstein, 199-200; Ante Nazor, „Zimska vojna Nikole Zrinskoga,“ u: *Povijest obitelji Zrinski*, ur. Jelena Hekman (Zagreb: Matica hrvatska, 2007), 21-43.

⁴⁴⁶ Sandor Bene, „Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan u Regensburgu 1664.,“ *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 12-13 (2001), 76.

⁴⁴⁷ Miroslav Kurelac i Zoran Ladić, *Hrvatske zemlje*, 133.

borbe s Osmanlijama, razvijao politički savez s francuskim kraljem, njihovim ljutim neprijateljem glede podjele španjolskoga nasljeđa.⁴⁴⁸

Dakle, završetkom Tridesetogodišnjega rata Habsburgovci su nastavili put apsolutizma po uzoru na Francusko Kraljevstvo Luja XIV. čemu su se i nadalje opirali Zrinski, iako iscrpljeni neprestanim ratovanjem. Iako se pobjedom kod Sv. Gottharda na Rabbi 1664. Habsburška Monarhija pokazala sposobnom konačno oduprijeti Osmanlijama te je vjerojatno i postojala mogućnost za protunapad i oslobađanje dijela teritorija, zaokupljenost mogućim *ratom za španjolsko naslijeđe*⁴⁴⁹ je zaustavila bilo kakvu akciju prema Osmanskom Carstvu jer su Habsburgovci, prirodno, želeći izbjeći sukobe na dvije fronte. Potpisivanjem mira u Vasváru car i kralj Leopold je osigurao relativno primirje s Osmanskim Carstvom i pokazao elastičnost monarhijskoga *raison d'être*.⁴⁵⁰ Upravo ta činjenica, da Habsburgovci nisu kapitalizirali uspjehe združene habsburške vojske i pobjede Zrinskih te bili spremni na povratak zauzetoga područja hrvatskoga i ugarskoga Kraljevstva, jer su bili zaokupljeni događajima i interesima u Carstvu, su Zrinski, (pa i ostali ugarski magnati) zamjerali Habsburgovcima, tj. caru i kralju Leopoldu. Uroti su, uz Zrinske, pristupili upravo najviši magnati Ugarskoga Kraljevstva, palatin Franjo Wesseleny te državni sudac Franjo Nadasdy⁴⁵¹, koji su se nalazili u sličnom položaju kao i Zrinski. Čitajući tekst zavjerenice⁴⁵² koju je sklopio dio gore navedenih magnata može se točno uvidjeti koliko se srednjovjekovni način razmišljanja magnata održao i dalje. Naglašavanjem svoga prvenstva i potrebe da kojim *dozvoljenim putem*⁴⁵³ ne spriječe propast Ugarske, može se uvidjeti da su Zrinski (kao jedni od najuglednijih magnata Ugarskog Kraljevstva) smatrali sebe odgovornima za Kraljevstvo, s time da pod pojmom *Kraljevstvo* slobodno možemo čitati *njihove vlastite posjede* jer su tada kao magnati zaista držali velik dio Kraljevstva u svojim rukama. Izostavljeni iz modernizacijskih tokova Europe i zaokupljeni borbom za preživljavanje, Zrinski nisu bili u mogućnosti shvatiti da je vrijeme kada se kraljevstvo, pa i sam kralj, oslanjalo samo na magnate i ostalo plemstvo odavno prošlo.

2.3. Vjerski motivi

Glede vjerskoga motiva povezanoga s urotom motiv je zasigurno kršćanska *borba protiv nevjernika* i svojevrstan križarski ideal, no pitanje je koliko su ga oni uspjeli iskoristiti. Zanimljivo je da, iako su bili gorljivi katolici (za razliku od njihova oca Jurja V. koji je bio

⁴⁴⁸ Neven Budak, Mario Strecha i Željko Krušelj, *Habsburzi i Hrvati* (Zagreb: Srednja Europa, 2003), 81.

⁴⁴⁹ Filipu IV. Habsburškom, kralju Španjolske, je 1. studenoga 1661. umro sin jedinac, ali mu se nekoliko dana kasnije rodio sin Karlo (II.) za kojeg se nije znalo hoće li preživjeti. Charles Ingrao, *The Habsburg Monarchy 1618-1815* (Cambridge: University Press, 1994), 58.

⁴⁵⁰ Austrijska grana Habsburgovaca je uvijek kolebala između prevlasti u Carstvu i Europi te borbe i oslobađanja svog teritorija od Osmanlija. Nataša Štefanec, *Braća*, 394-395; Ingrao, *The Habsburg Monarchy 1618-1815*, 66-67.

⁴⁵¹ Ingrao, *The Habsburg Monarchy 1618-1815*, 68.

⁴⁵² „Mi grof Franjo Wesselenyi haladski, palatin ugarski, nadalje grof Franjo Nadasdy fogarašföldski, državni sudac ugarski, onda grof Petar Zrinski, ban hrvatski, vidjevši, da su stanje Ugarske i stvar njezina naroda došli u takvu pogibao, da će, ako je mi, koji smo prvi stupovi zemlje, ne spriječimo kojim dozvoljenim putem, doći do konačne propasti tog plemenitoga i pod nebom tako glasovitog naroda. Budući da nalazimo vrlo potrebnim, a se ova zemlja u svojim granicama ne smanji i da naš narod brojem ne spadne – pa napokon da ovo malo preostala naroda u kršćanstvu i u svojoj vrsti i zemlji u ovim tijesnim granicama možemo održati, smatramo...“ u: Nada. Klaić, „Urota Zrinsko-Frankopanska.“ Izvori za hrvatsku povijest III. Zagreb: Školska knjiga, 1959, 94.

⁴⁵³ Ugarsko plemstvo je još od Zlatne bule Andrije II. imalo pravo na *ius resistendi* tj. na otpor vladaru. Vidi više u: Budak i Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, 175; Neven Budak, *Hrvatska*, 32-33; Nataša Štefanec, *Država*, 59.

protestant), nisu bili skloni vjerskoj netoleranciji te nečija vjerska identifikacija nije utjecala na mogućnost saveza i suradnje s njime. Braća su održavala bliske veze s Rajnskim savezom koji je i okupljen pod egidom borbe kršćanskih država (dakle, i onih protestantskih) protiv Osmanlija.⁴⁵⁴ Također, za urotu su pridobili i marčanskoga episkopa Gavriela Mijakića (što je kasnije iskoristio dvor da ga zamijeni za podobnijega Pavla Zoričića), dakle osobu pravoslavne vjeroispovijesti,⁴⁵⁵ a zanimljivo je da uroti nije pristupio tadašnji zagrebački biskup Martin Borković, iako se kasnije zalagao za oprost zavjericima pri dvoru. Očigledno je da vjersko opredjeljenje braće nije imalo veću važnost pri odabiru suradnika i pouzdanih osoba.

Ako već ne možemo ustvrditi neke značajnije vjerske motive braće Zrinski, može se raspravljati o nevjerojatnoj nesposobnosti ili možda političkom neznanju da iskoriste protestantsko nezadovoljstvo koje je postojalo u Ugarskoj. Naime, većina ugarskoga plemstva je bila kalvinističkoga opredjeljenja, za razliku od katoličkih Habsburgovaca i tenzije među njima su često bile na vrhuncu, posebice za vrijeme Tridesetogodišnjega rata, kada je i ugarski sabor po prvi puta detronizirao Habsburgovce.⁴⁵⁶ Zanemarivanje ovakvoga, možda i ključnoga faktora uspjeha je neizbježno dovelo do neslavnoga završetka i sloma kasnije urote.

3. ZAKLJUČAK

Obitelj Zrinski je jedna od najstarijih i najuglednijih obitelji Ugarsko-hrvatskoga Kraljevstva u razdoblju ranoga novog vijeka. Promišljenim ženidbenim vezama i dobro procijenjenim manevriranjem između različitih političkih smjerova i aktera, su se ponovno uzdigli u rang magnatskih obitelji. Osmanlijskim napredovanjem su se njihovi posjedi našli direktno na udaru te su brojni članovi obitelji pali u direktnoj borbi s Osmanlijama (npr. Nikola IV. Šubić Zrinski Sigetski). Braća Nikola (VII.) i Petar (IV.) su cijeli život odrastali okruženi ratovanjem i političkim te ekonomskim nadmetanjima, što s Osmanlijama, što s dvorom.

Ekonomski motivi urote se čine naizgled najočitijima. Posjedi Zrinskih su se prostirali od Jadranskoga mora do Međimurja iako su braća načelno podijelila vlastelinstva, to je bila jedna neprekinuta ekonomska cjelina. Iskorištavajući plemićko pravo prvokupa i neplaćanja carina, braća su se aktivno bavila ekonomijom i trgovinom. Razvijali su luke i održavali dobre veze s Venecijom. Tok međunarodne trgovine je nerijetko skretao preko posjeda Zrinskih zbog manjih carina, što je dovelo do kraljeve zabrane trgovanja trgovcima iz habsburških zemalja na posjedima Zrinskih. Iako je ta zabrana, zbog kraljeve potrebe za braćom Zrinski u vojnim akcijama, povučena za vrijeme Tridesetogodišnjega rata, ipak je kralj na razne načine pokušavao opstruirati skretanje trgovine s utvrđenih *međunarodnih* puteva i carina čime je on gubio dobit. Kraljeva opstrukcija njihove ekonomske snage (koja je ujedno i temelj vojno-političke moći) neminovno je imala utjecaj na urotu protiv kralja.

Vojno-političke motive u njihovom slučaju treba svrstati zajedno jer su Zrinski, kao i većina magnatskih obitelji, a i općenito plemstva istočne Europe, zaostali u srednjovjekovnom načinu razmišljanja i života, dok su ostali dijelovi Monarhije, npr. Češka ili Unutarjoaustrijske zemlje, relativno neopterećeni direktnom osmanlijskom opasnošću mogli prosperirati i napredovati te se približiti vladaru i dvoru. Iako je plemićka vojska u razdoblju

⁴⁵⁴ Vidi bilješku 33.

⁴⁵⁵ Neven Budak, *Hrvatska*, 31; Miroslav Kurelac i Zoran Ladić, *Hrvatske zemlje*, 139.

⁴⁵⁶ László Kontler, *Povijest Mađarske*, 176-182.

braće Zrinski i dalje bila bitna, sama Monarhija je napredovala i polako se modernizirala u apsolutističkom smjeru, te su magnati poput Zrinskih bili smetnja prema stvaranju *moderne* države. Braća Zrinski su zaista veličanstvenim i hvalevrijednim vojnim akcijama uživali poštovanje ostatka Europe, no njihova neprilagodba novom načinu vladanja i stavljanja monarhijskih ciljeva ispred magnatskih je dovela do rastućega amoziteta prema vladaru, što je u konačnici i dovelo do započinjanja urote.

O vjerskim motivima braće Zrinski je vrlo nezahvalno za pričati jer se čini iz kasnijega razvoja urote (Petrovo približavanje Osmanlijama) da ih nisu vodili samo križarski ideali. Iako katolici, braća su bila vješta u balansiranju između raznih protestantskih i pravoslavnih pojedinaca s kojima su mogli sklapati povoljne saveze. Ono što začuđuje jest da nisu uspjeli iskoristiti nezadovoljni protestantski element Ugarskoga Kraljevstva, koji bi im donio i vjerojatno premoćnu poziciju u samoj uroti.

Ovaj rad u konačnici opisuje moguće vojno-političke, ekonomske i vjerske motive braće Zrinski za pristupanje uroti. Nažalost, zbog ograničenosti ovoga rada, autor nije uspio u potpunosti iskoristiti mogućnosti dostupne literature i izvora, te bi ovaj rad trebao biti poticaj za pisanje jedne opsežnije monografije, a možda i konačne *demistifikacije* braće Zrinski.

4. LITERATURA:

4.1. Izvori

Klaić, Nada. „Urota Zrinsko-Frankopanska.“ *Izvori za hrvatsku povijest III*. Zagreb: Šk. knjiga, 1959.

4.2. Bibliografija

Adamček Josip, Ivan Kampuš. *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću*. Zagreb: Institut za hrvatsku povijest, Sveučilište u Zagrebu, 1976.

Adamček, Josip. „Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću.“ *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* Vol. 2 No. 1 (1972), 23-46.

Adamček, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća*. Zagreb: JAZU et al, 1980.

Bene, Sandor. „Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan u Regensburgu 1664.“ *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 12-13 (2001), 73-82.

Budak, Neven, Tomislav Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*. Zagreb: Šk. knjiga, 2006.

Budak, Neven, Mario Strecha i Željko Krušelj. *Habsburzi i Hrvati*. Zagreb: Srednja Europa, 2003.

Budak, Neven. *Hrvatska i Slavonija u ranom novom vijeku*. Zagreb: Leykam International, 2007.

Damjanov, Jadranka, ur. *Zrinski i Europa*. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2003.

Hanák, Péter, ur. *Povijest Mađarske*. Zagreb: Barbat, 1995.

Hekman, Jelena, ur. *Povijest obitelji Zrinski*. Zagreb: Matica hrvatska, 2007.

Ingrao, Charles. *The Habsburg Monarchy 1618-1815*. Cambridge: University Press, 1994.

Kontler, László. *Povijest Mađarske: Tisuću godina u Srednjoj Europi*. Zagreb: Srednja Europa, 2007.

Pálffy, Géza. *Povijest Mađarske: Ugarska na granici dvaju imperija (1526-1711.)*. Samobor: Meridijani, 2010.

Štefanec, Nataša. *Država ili ne : ustroj Vojne krajine 1578. godine i hrvatsko-slavonski staleži u regionalnoj obrani i politici*. Zagreb: Srednja Europa, 2011.

Štefanec, Nataša. *Heretik Njegova Veličanstva: povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*. Zagreb: Barbat, 2001.

Valentić, Mirko, ur. *Povijest Hrvata: Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata*. Zagreb: Šk. knjiga, 2005.

4.3. Enciklopedije

Hrvatska enciklopedija, sv. 2. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2000. s.v. „Bribirski“.

4.4. Prilozi

Slika 1: Hekman, Jelena, ur. *Povijest obitelji Zrinski*. Zagreb: Matica hrvatska, 2007.

Slika 2: Štefanec, Nataša. *HRV_POV_RNV_9 Omega*

(<http://omega.ffzg.hr/mod/resource/view.php?id=57968> Citirano 24.2.2013.)

Filip Ambruš
University of Zagreb

The Zrinski Brothers' Motives for Joining the Conspiracy

SUMMARY

The Zrinski family was one of the oldest and most distinguished families of the Croatian-Hungarian Empire during the early modern period. With contrived marital relationships and well thought out manoeuvres between different political directions and actors, they rose again to the rank of the magnate families. With Turkish advancements, their estates faced a direct attack and many members of the family were defeated in direct confrontation with the Turks. Apparently the economic motives of the conspiracy seemed to be the most obvious ones. The possessions of the Zrinski family stretched from the Adriatic Sea to Međimurje County and, although the brothers shared the landed properties in principle, it was one uninterrupted economic continuum. The author of the paper depicted possible politico-military, economic and religious motives of the Zrinski brothers for taking part in the conspiracy. However, due to the limitations of this paper, the author could not make the best use of the available literature and the sources and this paper should be an encouragement for writing a more elaborate treatise and perhaps lead to the ultimate demystification of the Zrinski brothers.